

ਜਪਣਾ, ਅਰਾਧਣਾ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨਾ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦੀ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਧੀ ਕੀ ਹੈ?

ਜਪਣ, ਅਰਾਧਣ ਅਤੇ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਨਾਮ ਨਾਲ ਹੈ। ਨਾਮ ਹੀ ਜਪੀਦਾ ਹੈ, ਨਾਮ ਦੀ ਹੀ ਅਰਾਧਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਮ ਦਾ ਹੀ ਸਿਮਰਨ ਕਰੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਮ ਨੂੰ ਸਮਝ ਲੈਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਨਾਮ ਸਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਜਪ ਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਅੰਦਰ 'ਜਪੁ' ਲਿਖ ਕੇ ਇਹ ਸੰਕੇਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ (ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ) ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਸਮਝ ਕੇ ਹੀ ਨਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਸਕੇਗੀ:

ਏਕੋ ਨਾਮੁ ਹੁਕਮੁ ਹੈ ਨਾਨਕ ਸਤਿਗੁਰਿ ਦੀਆ ਬੁਝਾਇ ਜੀਉ॥

(ਸਿਰੀਰਾਗ ਮ: ੧, ਪੰਨਾ ੨੨)

ਉਪਰੋਕਤ ਪੰਗਤੀ ਤੋਂ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਹੁਕਮ (ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ) ਸਹਿਜ ਧੁਨ ਹੀ ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਲਈ ਨਾਮ ਹੈ। 'ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼' ਅਨੁਸਾਰ ਵੀ ਨਾਮ ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਵਸਤੂ ਦਾ ਬੋਧ (ਗਿਆਨ) ਕਰਾਵੇ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਵੀ ਗਿਆਨ ਪਦਾਰਥ ਨੂੰ ਨਾਮ ਹੀ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਫ਼ਰਮਾਨ ਹੈ:

ਗੁਰ ਗਿਆਨੁ ਪਦਾਰਥੁ ਨਾਮੁ ਹੈ ਹਰਿ ਨਾਮੋ ਦੇਇ ਦ੍ਰਿੜਾਇ॥

(ਸੂਹੀ ਮ: ੪, ਪੰਨਾ ੨੫੯)

ਇਸੇ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਗਿਆਨ ਜਪਣ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:

-ਐਸਾ ਗਿਆਨੁ ਜਪਹੁ ਮੇਰੇ ਮੀਤਾ॥ (ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਪੰਨਾ ੩੩੧)

-ਐਸਾ ਗਿਆਨੁ ਜਪਹੁ ਮਨ ਮੇਰੇ॥ ਹੋਵਹੁ ਚਾਕਰ ਸਾਚੇ ਕੇਰੇ॥

(ਸੂਹੀ ਮ: ੧, ਪੰਨਾ ੨੨੮)

ਉਪਰੋਕਤ ਪੰਗਤੀਆਂ ਤੋਂ ਸਿੱਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਸਮਝ ਕੇ ਇਸ ਵਿਚਲਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਹੀ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਲਈ ਨਾਮ ਜਪਣਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ 'ਜਪੁ' ਬਾਣੀ ਵਿਚ 'ਅਸੰਖ ਜਪ ਅਸੰਖ ਭਾਉ- ਅਸੰਖ ਪੂਜਾ ਅਸੰਖ ਤਪ ਤਾਉ' ਆਖ ਕੇ ਇਹ ਸਮਝਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਅੰਦਰ ਅਨੰਤ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਜਪ ਤਪ ਹਨ। ਵੱਖਰੀਆਂ-ਵੱਖਰੀਆਂ ਮੱਤਾਂ ਦੇ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਜਪ ਹਨ। ਗੁਰਮਤਿ ਭੀ ਇਕ ਵੱਖਰੀ ਮੱਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਵੱਖਰਾ

'ਜਪੁ' ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਗੁਰਮਤਿ 'ਜਪੁ' ਵਿਧੀ ਭਵ ਸਾਗਰ ਵਿਚੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਕਰਵਾ ਦੇਣ
ਇਹ ਜਪੁ ॥ ਜਦਕਿ ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਬਾਕੀ ਸਾਰੀਆਂ ਮੱਤਾਂ
 ਸੰਸਾਰੀ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਭਵ ਸਾਗਰ ਪਾਰ ਕਰਾ ਦੇਣ ਦਾ ਗਿਆਨ ਕਰਾਉਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ
 ਨਹੀਂ ਹਨ। ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮਨ ਦੀ ਭਟਕਣਾ ਮੁੱਕ ਜਾਵੇ, ਮਨ ਮਾਇਆ ਮੋਹ
 ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਦੇਵੇ, ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਅੱਜ ਸਿੱਖੀ ਭੇਖ
 ਵਿਚ ਭੀ ਦੂਸਰੀਆਂ ਮੱਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਪਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਜਪ ਵਿਧੀਆਂ ਦੇ
 ਧਾਰਨੀ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਅੱਜ ਇਹ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਸਮੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ
 ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਨ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨ ਸਮੇਂ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਪਣਾਈ ਗਈ ਜਪ ਵਿਧੀ
 ਤਹਿਤ ਨਾਮ ਜਪਣ ਸਮੇਂ ਨਹੀਂ ਟਿਕਦਾ।

ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਮਤਿ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ
 ਮੱਤਾਂ ਨਾਮ ਬਾਰੇ ਹੀ ਅਨਜਾਣ ਹਨ। ਇਸੇ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਨਾਮ ਜਪਣ
 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਲਈ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਰਜ ਹੈ:

-ਪੜ੍ਹਹਿ ਮਨਮੁਖ ਪਰੁ ਬਿਧਿ ਨਹੀਂ ਜਾਨਾ॥

ਨਾਮੁ ਨ ਬੁਝਹਿ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਨਾ॥

(ਮਾਰੂ ਮ: ੧, ਪੰਨਾ ੧੦੩੨)

-ਨਾਮੁ ਨ ਜਾਨਿਆ ਰਾਮ ਕਾ॥

ਮੂੜੇ ਫਿਰਿ ਪਾਛੈ ਪਛੁਤਾਹਿ ਰੇ॥

(ਗਉੜੀ ਮ: ੧, ਪੰਨਾ ੧੫੬)

-ਕਹਿ ਕਬੀਰ ਚੇਤੈ ਨਹੀਂ ਮੂਰਖੁ ਮੁਗਧੁ ਗਵਾਰੁ॥

ਰਾਮੁ ਨਾਮੁ ਜਾਨਿਓ ਨਹੀਂ ਕੈਸੇ ਉਤਰਸਿ ਪਾਰਿ॥

(ਮਾਰੂ, ਪੰਨਾ ੧੧੦੫)

ਉਪਰੋਕਤ ਗੁਰ-ਵਾਕਾਂ ਤੋਂ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਾਮ-ਨਾਮ ਨੂੰ ਸਮਝੇ
 ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਭਰਮ ਵਿਚ ਭੁੱਲੇ ਹੋਇਆਂ ਨੇ ਜਪਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਉਹ ਪਿੱਛੋਂ
 ਪਛੁਤਾਉਣਗੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਾਮ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦਾ ਤਾਂ ਭਰਮ ਹੀ ਪਾਲ ਰੱਖਿਆ
 ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਾਮ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਭਵ ਸਾਗਰ ਪਾਰ ਕਰਾ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ
 ਹੈ। ਪਰ ਉਹ ਮੂਰਖ ਕਿਸੇ ਦੇ ਆਖੇ ਸਹੀ ਵਿਧੀ ਸਮਝਣ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਤਿਆਰ
 ਨਹੀਂ ਹਨ। ਮੁੱਕਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਰਾਮ ਨਾਮ ਪਹਿਲਾਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝ ਲੈਣਾ
 ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਪਣ ਦਾ ਕੰਮ ਬਾਅਦ ਦਾ ਹੈ। ਰਾਮ ਨਾਮ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ
 ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਰਾਮ ਨਾਮ ਆਖ ਰਿਹਾ
 ਹਾਂ ਉਹ ਅਸਲ ਵਿਚ ਤੱਤ ਗਿਆਨ (ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ) ਹੀ ਹੈ:

ਰਾਜਾ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਮੋਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੁ॥

(ਭੈਰਉ ਪੰਨਾ ੧੧੫੯)

ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨਿਰਾਕਾਰ ਹੈ। ਨਿਰਾਕਾਰ ਦਾ ਕੋਈ ਆਪਣਾ ਨਾਉਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਉਸ ਦੇ ਗੁਣਵਾਚਕ ਨਾਮ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਸੇਵਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਹੀ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ 'ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ' ਅੰਦਰ 'ਨਸਮਤੰ ਅਨਾਮੋ' ਅਤੇ 'ਨਮਸਤੰ ਨ੍ਰਿਨਾਮੋ' ਆਖ ਕੇ ਇਹੀ ਸਮਝਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਨਿਰਾਕਾਰ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ! ਜੀਵ ਆਤਮਾ ਭੀ ਨਿਰਾਕਾਰ ਹੈ ਇਸੇ ਲਈ ਜੀਵ ਆਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਭੀ ਸਰੀਰ ਕਰਕੇ ਹੀ ਹਨ।

ਬਾਣੀ 'ਜਪੁ ਜੀ' ਅੰਦਰ 'ਜੀਅ ਜਾਤਿ ਰੰਗਾ ਕੇ ਨਾਵ' ਤੋਂ ਭੀ ਇਹੀ ਭਾਵ ਹੈ। ਨਾਮ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਬਾਹਰੀ ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਜੀਵ ਦਾ ਹੀ ਕੋਈ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤਾਂ ਸਭ ਦੇ ਮੂਲ ਨਿਰਾਕਾਰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਭੀ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਜਦ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਕੋਈ ਨਾਮ ਹੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਨਾਉਂ ਕਿਵੇਂ ਜਪਿਆ ਜਾਵੇ। ਇਹੀ ਹੈ ਸਭ ਤੋਂ ਅਹਿਮ ਮੋੜ, ਜਿਥੋਂ ਸੰਸਾਰੀ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨਾਲੋਂ ਗੁਰਮਤਿ ਦਾ ਰਸਤਾ ਵੱਖਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਅਨੰਤ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਗਾਇਨ ਕਰਕੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਉਸਤਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਇਕ ਗੁਣਵਾਚਕ ਨਾਉਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੁੜ ਮੁੜ ਉਚਾਰਨ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਗੁਰਮਤਿ ਤੋਂ ਉਲਟ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਰਟਣਯੋਗ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦਕਿ ਗੁਰਮਤਿ ਗਿਆਨ ਯੋਗ ਹੈ। ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਇਕ ਗੁਣ ਵਾਚਕ ਨਾਉਂ ਨੂੰ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਉਚਾਰਨ ਨਾਲ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਬਾਰੇ ਗਿਆਨ (ਸਮਝ) ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਨੰਤ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਨ ਨਾਲ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਗੁਰਮਤਿ ਨੇ ਗੁਣ ਗਾਇਨ ਨੂੰ ਨਾਮ ਜਪਣਾ ਮੰਨਿਆ ਹੈ:

-ਗੁਣ ਗਾਵਤ ਹੋਵਤ ਪਰਗਾਸੁ॥ ਚਰਨ ਕਮਲ ਮੋਹ ਹੋਇ ਨਿਵਾਸੁ॥

ਸੰਤਸੰਗਤਿ ਮਹਿ ਹੋਇ ਉਧਾਰੁ॥ ਨਾਨਕ ਭਵਜਲੁ ਉਤਰਸਿ ਪਾਰਿ॥

(ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੯੦੧)

-ਗੁਣ ਵੀਚਾਰੇ ਗਿਆਨੀ ਸੋਇ॥ ਗੁਣ ਮਹਿ ਗਿਆਨੁ ਪਰਾਪਤਿ ਹੋਇ॥

(ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੧, ਪੰਨਾ ੯੩੧)

ਉਪਰੋਕਤ ਪੰਗਤੀਆਂ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਇਨ ਨਾਲ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਮਨ ਅੰਦਰ ਗਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰਗਾਸ ਵਧਦਾ ਹੈ। ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਹਰਿ ਕੇ ਚਰਨ (ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ) ਦਾ ਵਾਸਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਨ 'ਚਿਤ' (ਸੰਤ) ਦੀ ਏਕਤਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਜੀਵ ਆਤਮਾ ਦਾ ਉਧਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਭਵ ਸਾਗਰ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰ ਲਈਦਾ ਹੈ:

ਗੁਣ ਗਾਵੈ ਰਵਿਦਾਸੁ ਭਗਤੁ ਜੈਦੇਵ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ॥

ਨਾਮਾ ਭਗਤੁ ਕਬੀਰੁ ਸਦਾ ਗਾਵਹਿ ਸਮ ਲੋਚਨ॥

ਭਗਤੁ ਬੋਣਿ ਗੁਣ ਰਵੈ ਸਹਜਿ ਆਤਮ ਰੰਗੁ ਮਾਣੈ॥
ਜੋਗ ਧਿਆਨਿ ਗੁਰ ਗਿਆਨਿ ਬਿਨਾ ਪ੍ਰਭ ਅਵਰੁ ਨ ਜਾਣੈ॥
ਸੁਖਦੇਉ ਪਰੀਖੁਤੁ ਗੁਣ ਰਵੈ ਗੋਤਮ ਰਿਖਿ ਜਸੁ ਗਾਇਓ॥
ਕਬਿ ਕਲ ਸੁਜਸੁ ਨਾਨਕ ਗੁਰ ਨਿਤ ਨਵਤਨੁ ਜਗਿ ਛਾਇਓ॥

(ਸਵਈਏ ੧ ਕਲ੍ਹ, ਪੰਨਾ ੧੩੯੦)

ਇਸ ਉਪਰੋਕਤ ਸਵਈਏ ਵਿਚ ਕਲ੍ਹ ਭੱਟ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤੋਂ ਪੂਰਬਲੇ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਇਨ ਕਰਦੇ ਹੀ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ। ਸਵਈਏ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਧਾਰਨੀਆਂ ਨੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਗੁਰ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ। 'ਜੋਗ ਧਿਆਨਿ ਗੁਰ ਗਿਆਨਿ ਬਿਨਾ ਪ੍ਰਭ ਅਵਰੁ ਨਾ ਜਾਣੈ।' ਭਾਵ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਗਿਆਨ ਬਿਨਾਂ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੀ। ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਸਮਝ ਹੀ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਆਈ ਹੋਈ ਸੋਝੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਸੁਰਤ, ਮਨ, ਬੁੱਧ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਨੂੰ ਕਲ੍ਹ ਭਟ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਜੋਗ (ਮਿਲਾਪ) ਆਖ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਭਗਤਾਂ ਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਜੋਗ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਦੂਸਰੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਜੋਗ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਭੀ ਭਗਤਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਹੀ ਨਿਤ ਨਵੇਂ ਵੰਗ ਨਾਲ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਜਸ ਗਾਇਆ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਗੁਰਮੁਖ ਤੇ ਮਨਮੁਖ ਦੀ ਗੱਲ ਬਰਾਬਰ ਚਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਮੱਤ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਗੁਰਮੁਖ ਅਤੇ ਇਨਸਾਨੀ ਮਨ ਬੁੱਧੀ ਤੋਂ ਉਪਜੀ ਮਨਮੱਤ ਦੇ ਧਾਰਨੀਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਮਨਮੁਖ ਆਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਧੀ ਅਤੇ ਮਨਮੱਤਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਕਿਧਰੇ ਵੀ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸੰਸਾਰੀ ਮੱਤਾਂ ਸੰਸਾਰੀ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਨਾਲੋਂ ਤੋੜਨ ਦੀ ਥਾਂ ਮਾਇਆ ਮੋਹ ਨਾਲ ਜੋੜਦੀਆਂ ਹੀ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਉਲਟ ਗੁਰਮਤਿ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਨੂੰ ਸੁਝਵਾਨ ਕਰਕੇ ਮਾਇਆ ਮੋਹ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਾ ਕੇ ਇਸ ਦੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਬੰਧਨ ਕਟਵਾਉਣ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਫ਼ਰਮਾਨ ਹੈ:

ਭਗਤਾ ਤੈ ਸੈਸਾਰੀਆ ਜੋੜੁ ਕਦੇ ਨ ਆਇਆ॥

(ਵਾਰ ਮਾਝ ੧, ਸਲੋਕ ਮ: ੩, ਪੰਨਾ ੧੪੫)

ਜਦੋਂ ਭਗਤਾਂ ਤੇ ਸੰਸਾਰੀਆਂ ਦਾ ਆਪਸ ਵਿਚ ਜੋੜ ਮੇਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਫਿਰ ਭਗਤਾਂ ਦਾ ਨਾਮ, ਜਪ, ਸਿਮਰਨ ਜਾਂ ਅਰਾਧਨਾ ਆਦਿ ਸੰਸਾਰੀ ਮੱਤਾਂ ਵਾਲੇ ਮਨਮੁਖਾਂ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਮੇਲ ਖਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਇਸੇ ਲਈ ਗੁਰਮਤਿ ਨੇ ਅਜਪਾ ਜਾਪ ਆਖ ਕੇ ਮਨਮੱਤੀਆਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜਾਪ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਜਿਸ ਤੋਂ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਮਤਿ ਦਾ ਜਾਪ ਸੰਸਾਰੀ ਮੱਤਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਜਾਪਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਜਪਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ

ਜਾਂਦਾ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਨਾਮ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਜੋ ਨਾਮ (ਤੱਤ ਗਿਆਨ) ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਮਨ ਬੁੱਧੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਨੂੰ ਹੀ ਹਰਿ ਕਾ ਬਿਲੋਵਨਾ ਜਾਂ ਨਾਮ ਜਪਣਾ ਆਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੋਝੀ ਕਰਵਾਉਣ ਵਾਲਾ ਤੱਤ ਗਿਆਨ ਰੂਪ 'ਨਾਮ' ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਗਿਆਨ ਤੱਤ ਵਸਤੂ ਦੀ ਸੋਝੀ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ ਉਸ ਨੂੰ 'ਨਾਮ' ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਖੁਦ ਸ਼ਬਦ-ਗੁਰੂ ਤੱਤ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਭੀ ਨਾਮ ਹੀ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਦੋਨਾਂ ਵਿਚ ਅੰਤਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਤੱਤ-ਗਿਆਨ ਮਨ ਨੂੰ ਕਲਪਨਾ ਰਹਿਤ ਕਰ ਦੇਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ ਮਨ ਦਾ ਮਰ ਜਾਣਾ ਭੀ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲ ਮਰੇ ਹੋਏ ਮਨ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਸਦ ਜੀਵਨ ਦੀ ਦਾਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਤੱਤ ਗਿਆਨ ਮਨ ਨੂੰ ਮਾਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤੱਤ ਸਰੂਪ ਸ਼ਬਦ-ਗੁਰੂ ਮਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਲੀਨ ਕਰਕੇ ਸਦ ਜੀਵਨ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ। ਅਨਮੱਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਮੱਤਾਂ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਕੁਝ ਕਿਧਰੇ ਵੀ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮੱਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟ ਦੇਵਤੇ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੋਈ ਇੱਛਾ ਜੇ ਉਹ ਦੇਵਤਾ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੋਵੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਪੂਰੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਲੋਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੱਤ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਜਾਂ ਪੀਰ ਨਾਲ ਅਭੇਦ ਹੋਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਿਧਰੇ ਵੀ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਖੌਤੀ ਭਗਵਾਨ ਅਤੇ ਉਸ ਅਖੌਤੀ ਭਗਤ ਵਿਚ ਅੰਤਰ ਜਿਉਂ ਦਾ ਤਿਉਂ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਆਮ ਕਰਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਜਦੋਂ ਅਨਮੱਤੀਆਂ ਦੇ ਜਾਪ ਦੀ ਗੱਲ ਆਈ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਜਪ ਤਪ ਲਿਖ ਕੇ ਇਸ ਦਾ ਖੰਡਨ ਹੀ ਕੀਤਾ ਹੈ:

ਕਿਆ ਜਪੁ ਕਿਆ ਤਪੁ ਕਿਆ ਬ੍ਰਤ ਪੂਜਾ॥ ਜਾ ਕੈ ਰਿਦੈ ਭਾਉ ਹੈ ਦੂਜਾ॥

ਰੇ ਜਨ ਮਨੁ ਮਾਧਉ ਸਿਉ ਲਾਈਐ॥ ਚਤੁਰਾਈ ਨ ਚਤੁਰਭੁਜੁ ਪਾਈਐ॥

(ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਪੰਨਾ ੩੨੪)

ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਸੋਝੀ ਆਉਣ ਪਿੱਛੋਂ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਰਚੀ ਗਈ ਪਹਿਲੀ ਬਾਣੀ (ਜਦ ਕਿ ਇਹ ਸਨਾਤਨੀ ਮੱਤ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ ਸਨ) ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਭਗਤ ਜੀ ਸਨਾਤਨੀ ਮੱਤ ਵਾਲੇ ਜਪ ਤਪ ਨੂੰ ਇਕਫਜੂਲ ਦੀ ਗੱਲ, ਪਾਖੰਡਵਾਦ ਹੀ ਆਖ ਰਹੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਕਿ ਤਪ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਰਿਧੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ ਦੀ ਇੱਛਾ (ਦੂਜਾ ਭਾਉ) ਮਨ ਵਿਚ ਧਾਰ ਕੇ ਅਜਿਹਾ ਕੁਝ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ ਕਬੀਰ ਜੀ ਭੀ ਇਕ ਸਿਧੀ ਦੀ ਗੱਲ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਮਨ ਨੂੰ ਸਾਧਨ ਉਪਰੰਤ ਬੁੱਧ ਬਦਲਣ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਹੈ "ਬੁਧਿ ਬਦਲੀ ਸਿਧਿ ਪਾਈ।" ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ

ਸਿਧੀ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਕੋਈ ਸਿਧੀ ਹੁੰਦੀ ਹੀ ਹੈ। ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਰਿਧੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ ਤਾਂ ਫਰੋਬ ਤੋਂ ਸਿਵਾ ਹੋਰ ਕੁਝ ਹੁੰਦੀਆਂ, **ਵੀਨੀ**। ਪ੍ਰਪੰਚ ਰੂਪ ਜਪਾਂ ਤਪਾਂ ਤੋਂ ਭਲਾ ਕਿਹੜੀ ਸਿਧੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਇਹ ਸਾਰਾ ਡਰਾਮਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਢਿੱਡ ਦੀ ਭੁੱਖ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੀ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਜਪ ਤਪ ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਉਲਟ ਹਨ। ਗੁਰਸਿੱਖ ਨੂੰ ਸਿਧੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ (ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਸੋਝੀ) ਲਈ ਆਪਣਾ ਸਭ ਕੁਝ ਸਬਦ-ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਚੱਲਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ:

ਤਨੁ ਮਨੁ ਧਨੁ ਸਭੁ ਸਉਪਿ ਗੁਰ ਕਉ ਹੁਕਮਿ ਮੰਨਿਐ ਪਾਈਐ॥

(ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੩, ਪੰਨਾ ੯੧੮)

ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਜਪ ਤੋਂ ਸਦ ਜੀਵਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੰਮਣ ਮਰਨ ਦਾ ਭਰਮ ਗੋੜ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਜਪ ਤਪ ਤੋਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਵਸਤੂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਅਨਮੱਤੀਆਂ ਦੇ ਚਾਰ ਪਦਾਰਥ ਭੀ ਸੰਸਾਰੀ ਪਦਾਰਥ ਹੀ ਹਨ। ਧਰਮ, ਅਰਥ, ਕਾਮ ਅਤੇ ਮੋਖ ਚਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮੁਕਤੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਬਾਕੀ ਤਿੰਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਅੰਦਰ ਪਦਾਰਥ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਧੀ, ਤਤ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਬਿਨਾਂ ਸੰਭਵ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਅਨਮੱਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਮੱਤਾਂ, ਤੱਤ ਗਿਆਨ ਦੀ ਸੋਝੀ ਤੋਂ ਸੱਖਣੀਆਂ ਹਨ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੱਤਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਮੁਕਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ, ਜੀਵਨ ਕਾਲ ਦੌਰਾਨ ਅਸੰਭਵ ਕਰਾਰ ਦੇ ਦਿੱਤੀ। ਮੁਕਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੱਤ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਰੱਦ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਕਲਪਨਾ (ਮਾਇਆ) ਨੂੰ ਅਨਮੱਤੀਆਂ ਨੇ ਨਾ ਕੱਟੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ (ਨਕਟੀ) ਮੰਨ ਕੇ ਇਹ ਸਿੱਧ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੱਤ ਅੰਦਰ ਕਲਪਨਾ ਨੂੰ ਰੋਕ ਦੇਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਹ ਧਾਰਨਾ **ਨਿਕਟੀ ਨਕਟੀ ਤੇ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਨਾ ਦਿੱਤਾ**। ਉਹ ਆਖ ਰਹੇ ਹਨ:-

ਨਕਟੀ ਤੋ ਨਨਗਨੁ ਬਾਡਾ ਤੂੰ॥ ਕਿਨਹਿ ਬਿਬੇਕੀ ਕਾਟੀ ਤੂੰ॥

(ਆਸਾ, ਪੰਨਾ ੪੭੬)

ਕਬੀਰ ਜੀ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਮੱਤਾਂ ਨੇ ਇਸ ਕਲਪਨਾ ਨੂੰ ਨਾ ਕੱਟੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਮੰਨ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਇਸ ਦੀ ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਤੋਂ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੱਤਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਬਾਗੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਵਿਰਲੇ ਬਿਬੇਕੀ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਮੂਲੋਂ ਹੀ ਕੱਟ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਤੂੰ ਨਕਟੀ ਨਹੀਂ ਰਹੀ। ਬਿਬੇਕੀਆਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦਾ ਨਾਦ ਗੂੰਜਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਕਿ ਸੱਚ ਦੀ ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ ਦੀ ਧੁਨੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਜਪੁ ਵਿਧੀ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨੀ ਲੋੜੀਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲੇਖ

ਤੋ

ਵਿਚ ਅਸੀਂ 'ਜਪ' ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਰਥ ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ 'ਸਮਝਣਾ' ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਥੱਲੇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਪੰਕਤੀਆਂ ਤੋਂ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ:

ਜਪੁਉ ਜਿਨ੍ਹ ਅਰਜੁਨ ਦੇਵ ਗੁਰੂ ਫਿਰਿ ਸੰਕਟ ਜੋਨਿ ਗਰਭ ਨ ਆਯਉ॥
(ਸਵਈਏ ੫, ਮਥੁਰਾ, ਪੰਨਾ ੧੪੦੯)

ਉਪਰੋਕਤ ਪੰਕਤੀ ਅੰਦਰ 'ਜਪੁਉ' ਦਾ ਅਰਥ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਸ਼ਬਦ-ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਲੈਣਾ ਹੀ ਹੈ:

ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਗੁਨੀ ਹਾਂ॥ ਜਪੀਐ ਸਹਜ ਧੁਨੀ ਹਾਂ॥
ਸਾਧੂ ਰਸਨ ਭਨੀ ਹਾਂ॥ ਛੁਟਨ ਬਿਧਿ ਸੁਨੀ ਹਾਂ॥
ਪਾਈਐ ਛੁਟ ਪੁਨੀ ਮੇਰੇ ਮਨ ਮਨਾ॥

(ਆਸਾ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੪੦੯)

ਸਹਜ ਧੁਨੀ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ, ਉਹ ਆਵਾਜ਼ ਜੋ ਮਨ ਨੂੰ ਜਗਾ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਹੋਵੇ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਜਾਗਰਿਤ ਅਵਸਥਾ ਵਾਲੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸੁੱਤੇ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਸੋਝੀ, ਜਗਾਉਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਇਹੀ ਗੱਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਕਤੀਆਂ ਵਿਚ ਆਖੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਸੋਝੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ (ਸਹਿਜ ਧੁਨੀ ਨੂੰ ਜਪਣਾ) ਇਕੋ ਗੱਲ ਹੈ। ਇਹ ਗੁਰਬਾਣੀ ਹਰਿ (ਪਰਮੇਸ਼ਰ) ਦਾ ਗੁਣ ਗਾਇਨ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ (ਜਪਣਾ) ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਰਸਨਾ ਤੋਂ ਇਹ ਬੋਲੀ ਗਈ ਹੈ, **ਜੀਸਾਹ ਤੁਣਸਾਹਾ ਤੇ ਛੁਟਣ ਦੀ ਇਧੀ ਐ ਲਾਝੀ** ਹੈ ਅਤੇ ਵੱਡਿਆਂ ਭਾਗਾਂ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦੀ ਸੋਝੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ:

ਗੁਣ ਨਿਧਾਨ ਹਰਿ ਨਾਮਾ॥ ਜਪਿ ਪੂਰਨ ਹੋਏ ਕਾਮਾ॥

(ਸੋਰਠਿ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੬੨੧)

ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਸ਼ਬਦ (ਨਾਦ) ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ ਇਸੇ ਲਈ ਇਹ ਗੁਣੀ ਨਿਧਾਨ (ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ) ਹੈ। ਹਰਿ ਨਾਮਾ, ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਜਾਣ ਕੇ ਗੁਣਵੰਤੇ ਹੋ ਜਾਈਦਾ ਹੈ। ਔਗਣ ਸਭ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ-ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣ ਨਾਲ ਬਾਕੀ ਬਚਦੇ ਕੰਮ ਸਾਰੇ ਪੂਰੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰੇ ਤੱਥਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਮਤਿ ਦਾ 'ਜਪੁ', ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਸੋਝੀ **ਐ ਤੇ**।

ਸਿਮਰਨ ਬਾਰੇ ਭੀ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਸਮਝਾ ਰਹੇ ਹਨ:—

ਨਾਮਦੇਇ ਸਿਮਰਨੁ ਕਰਿ ਜਾਨਾਂ॥ ਜਗਜੀਵਨ ਸਿਉ ਜੀਉ ਸਮਾਨਾਂ॥

(ਬਿਲਾਵਲੁ, ਪੰਨਾ ੮੫੮)

ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਸਿਮਰਨ ਕਰਕੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲਿਆ ਹੈ, ਸਮਝ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਜਗਜੀਵਨ ਵਿਚ ਮੈਂ ਸਮਾ ਗਿਆ ਹਾਂ।

ਦੁਖ ਭੰਜਨ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਜੀ ਦੁਖ ਭੰਜਨੁ ਤੇਰਾ ਨਾਮ॥
ਆਠ ਪਹਰ ਆਰਾਧੀਐ ਪੂਰਨ ਸਤਿਗੁਰ ਗਿਆਨ॥

(ਗਉੜੀ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੨੧੮)

ਉਪਰੋਕਤ ਪੰਕਤੀ ਵਿਚ ਨਾਮ ਅਰਾਧਣ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ। ਅਰਾਧਨਾ ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਉਸੇ ਵਸਤੂ ਦੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਭਾਵ ੨੪ ਘੰਟੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਉਹੀ ਵਸਤੂ ਰਹਿ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਸਾਨੂੰ ਗਿਆਨ ਹੋਵੇ, ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੋਵੇ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ 'ਪੂਰਨ ਸਤਿਗੁਰ ਗਿਆਨ' ਦਾ ਇਸ ਪੰਕਤੀ ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ। ਜੇ ਸਤਿਗੁਰ ਦਾ ਪੂਰਨ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਈਏ ਤਾਂ ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਅਰਾਧਨਾ 'ਅਜਪਾ ਜਾਪ' ਚਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਧਿਆਨ ਦਾ ਜੁੜਨਾ, ਕਲਪਨਾ ਨੂੰ ਹੀ ਜਨਮ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਤਾਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਕਿਤੇ ਵੀ 'ਧਿਆਨ ਗਿਆਨ' ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਇਸ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮਨ ਦਾ ਟਿਕਣਾ ਅਸੰਭਵ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ 'ਵਾਰ ਆਸਾ' ਅੰਦਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:

ਗਿਆਨ ਕਾ ਬਧਾ ਮਨੁ ਰਹੈ ਗੁਰ ਬਿਨੁ ਗਿਆਨੁ ਨ ਹੋਇ॥

(ਪੰਨਾ ੪੩੯)

ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮਨ ਦਾ ਰੁਕ ਜਾਣਾ ਅਸੰਭਵ ਹੈ

ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰ, 'ਗਿਆਨ ਧਨ' (ਨਾਮ ਧਨ) ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਿੱਖ ਦਾ ਮਨ ਟਿਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਭੁੱਖ ਸਭ ਉਤਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਸਤਿ ਸੰਤੋਖ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਹੋ ਕੇ ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਸ਼ਬਦ-ਗੁਰੂ ਦੀ ਅਰਾਧਨਾ (ਧਿਆਨ) ਵਿਚ ਜੁੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਧੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਧੀ ਸੱਚ ਤਕ ਪਹੁੰਚਣ ਦੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਅਨਮੋਤੀਆਂ ਨੇ ਭਗਤਾਂ ਨਾਲ ਬੁਠੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਜੋੜ ਕੇ ਇਹ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਧੂ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਆਦਿ ਭਗਤ ਵੀ ਹਠ ਯੋਗੀ ਹੀ ਸਨ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਖੀਆਂ ਦਾ ਸਹਜ-ਖੰਡਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ:

ਰਾਮ ਜਪਉ ਜੀਅ ਐਸੇ ਐਸੇ॥ ਧੂ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਜਪਿਓ ਹਰਿ ਜੈਸੇ॥

ਦੀਨ ਦਇਆਲ ਭਰੋਸੇ ਤੇਰੇ॥ ਸਭੁ ਪਰਵਾਰੁ ਚੜਾਇਆ ਬੇੜੇ॥

ਜਾ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਤਾ ਹੁਕਮੁ ਮਨਾਵੈ॥ ਇਸ ਬੇੜੇ ਕਉ ਪਾਰਿ ਲਘਾਵੈ॥

ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਐਸੀ ਬੁਧਿ ਸਮਾਨੀ॥ ਚੁਕਿ ਗਈ ਫਿਰਿ ਆਵਨ ਜਾਨੀ॥

(ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ, ਪੰਨਾ ੨੩੭)

ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਸ਼ਾਤਰ ਬਿਪਰ ਵੱਲੋਂ ਪਾਏ ਗਏ ਭੁਲੇਖੇ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਆਖ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਹੋ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਲੋਕੋ! ਇਸ ਬਿਪਰ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲੱਗ ਕੇ ਮਾਲਾ ਫੜ ਕੇ, 'ਰਾਮ ਰਾਮ' ਰਟਣਾ ਛੱਡ ਕੇ, ਰਾਮ ਨਾਮ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਜਪੋ, ਜਿਸ

ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਧੂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਨੇ ਜਪਿਆ ਸੀ। ਅਗਲੀ ਪੰਕਤੀ ਵਿਚ ਭਗਤ ਜੀ ਆਖ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤੱਤ ਗਿਆਨ ਦੇ ਬੋਝੇ ਉਪਰ ਚਾੜ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਪਰ ਜਿਸ ਉੱਪਰ ਤੇਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਹੋਵੇਗੀ ਉਹ ਤੇਰੇ ਭਾਣੇ ਨੂੰ ਮਿੱਠਾ ਕਰਕੇ ਮੰਨ ਲਵੇਗਾ। ਭਾਣਾ ਮੰਨਣ ਵਾਲਾ ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਵਿਚ ਡੁੱਬ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਉਸ ਦਾ ਬੋਝਾ ਤੇਰੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਪਾਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਐਸੀ ਬੁੱਧੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਦਕਾ ਮੇਰਾ ਆਉਣਾ ਜਾਣਾ ਕੱਟਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਉਪਰੋਕਤ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਹੁਣ ਤਕ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਅੰਦਰ ਸਾਫ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਜਪਣ, ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ, ਅਰਾਧਣ ਅਤੇ ਧਿਆਉਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਹੋਰ ਸੰਸਾਰੀ ਮੱਤਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਧੀ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਕੇਵਲ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਜਾਣਨਾ ਤੇ ਪਛਾਣਨਾ ਹੀ ਸੀ। ਜਾਣਨ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਪਛਾਣਨਾ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ, ਉਸ ਨਾਲ ਮਿਲ ਜਾਣਾ, ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਣਾ।

